

ЗАТВЕРДЖУЮ

Дерший проректор Одеського
державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Максим КОРНІЄНКО

09 серпня 2025 р.

ВИСНОВОК

Одеського державного університету внутрішніх справ щодо дисертації
Гаманюк Любов Олександрівни на тему:
«Інститут юридичного обов'язку громадянина: механізм формування та
реалізації», поданої на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

ВИТЯГ

з протоколу засідання кафедри загальноправових дисциплін факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції
України Одеського державного університету внутрішніх справ № 7 від 30 травня
2025 року щодо проведення публічної презентації та обговорення наукових
результатів дисертації аспіранта 4-го року навчання докторантури та аспірантури
Одеського державного університету внутрішніх справ Гаманюк Любов
Олександрівни на тему: «Інститут юридичного обов'язку громадянина: механізм
формування та реалізації»

ГОЛОВУЮЧИЙ: доктор юридичних наук, професор Магновський Ігор
Йосифович.

ПРИСУТНІ:

Корнієнко М. В., доктор юридичних наук, професор,
Денисова А. В., доктор юридичних наук, професор,
Волошанівська Т. В. доктор юридичних наук, доцент,
Матвєєва Л. Г., доктор юридичних наук, професор,
Балтаджи П. М., кандидат юридичних наук, доцент,
Домброван Н. В., кандидат юридичних наук, доцент,
Медведенко Н. В., кандидат юридичних наук, доцент,
Мирза С. С., кандидат юридичних наук, доцент,

Пальшков К. Є., кандидат політичних наук, доцент,
 Телелим І. В., кандидат політичних наук,
 Теслюк І. О., кандидат юридичних наук,
 Янчук Н. Д., кандидат юридичних наук, доцент.

З присутніх – 5 докторів наук та 8 кандидатів наук, докторів філософії – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення наукового дослідження аспірантки 4-го року навчання докторантури та аспірантури Одеського державного університету внутрішніх справ Гаманюк Любові Олександрівни на тему: «Інститут юридичного обов'язку громадянина: механізм формування та реалізації», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» з метою надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Робота виконана в Одеському державному університеті внутрішніх справ.

Науковий керівник: Матвєєва Л.Г., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ.

Гаманюк Любов Олександрівна, народилась 02 квітня 1980 року у м. Будапешт, Угорщина. Громадянка України.

У 2002 році закінчила Одеський коледж стандартизації метрології та сертифікації, за спеціальністю «Механічні вимірювання».

Упродовж 2003 – 2005 року працювала на ТОВ «Стальканат» у місті Одеса на посадах: лаборанта фізико-механічних вимірювань третього розряду управління якості та контролера матеріалів, металів та виробів (зовнішнє приймання) відділу технічного контролю управління якості.

У 2010 році закінчила Одеську національну юридичну академію, отримала диплом магістра за спеціальністю «Державна служба».

Упродовж 2005 – 2014 рік працювала у прокуратурі Одеської області на посадах: спеціаліста секретаріату; оператора комп'ютерного набору відділу роботи з кадрами; спеціаліста 2 категорії відділу роботи з кадрами; провідного спеціаліста відділу статистики, ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань. Має 11 ранг державного службовця.

Упродовж 2011 – 2014 років прикріплена здобувачем до кафедри теорії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія» за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Відрахована у зв'язку із закінченням терміну навчання.

З 2014 року до теперішнього часу працівник Збройних Сил України, працює у Військовій академії (м. Одеса).

У період з листопада 2014 до липня 2019 року перебувала на посаді редактора групи військово-технічної інформації.

З 2019 року до теперішнього часу працює на посаді молодшого наукового співробітника науково-дослідного відділу проблем розвитку та застосування комплексів бойового екіпірування військовослужбовців Десантно-штурмових військ, військової розвідки, Сухопутних військ та морської піхоти Збройних Сил України.

З 01 вересня 2021 року наказом від 31.08.2021 № 209 о/с зарахована до докторантури та аспірантури Одеського державного університету внутрішніх справ.

Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Одеського державного університету внутрішніх справ 28 жовтня 2021 року, протокол № 3.

Освітньо-наукову програму підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право» завершила 10 квітня 2025 року.

Здобувач має 11 наукових публікацій за темою дисертації, з них 5 статей у наукових фахових виданнях України, 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

СЛУХАЛИ:

Доповідь аспірантки Гаманюк Любови Олександрівни на тему: «Інститут юридичного обов'язку громадянина: механізм формування та реалізації». Здобувачка ознайомила присутніх зі структурою дисертації, обґрунтував актуальність обраної теми дослідження, яка зумовлена тим, що дослідження інституту юридичного обов'язку та механізмів його формування та реалізації посилюється сучасними викликами, що постали перед Україною. Воєнний стан і збройна агресія висунули на передній план конституційні обов'язки громадян щодо захисту держави та підтримки її обороноздатності. Належне виконання конституційних обов'язків є основою правопорядку, особливо в умовах надзвичайних ситуацій. Зокрема, в умовах воєнного стану зростає значення дисципліни й своєчасного виконання громадянами своїх обов'язків – від сплати податків, які напряду забезпечують фінансування армії, до участі в обороні держави. Досвід останніх років в Україні показує, що виконання громадянського обов'язку є критично важливим для національної безпеки та стабільності правової системи. Тому, метою дослідження стало виявлення закономірностей та особливостей механізму формування та реалізації юридичного обов'язку громадянина в сучасних умовах.

У першому розділі дисертаційного дослідження розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження інституту юридичного обов'язку громадянина в

сучасних умовах та висвітлено питання актуального стану дослідження інституту юридичного обов'язку у правовій науці, що надало можливість виділити такі напрями: дослідження проблематики інституту юридичного обов'язку в контексті загальнотеоретичної юриспруденції, що зумовлено необхідністю аналізу його сутності, змісту, функцій у правовій системі; дослідження проблематики юридичного обов'язку у сфері публічного права, зокрема у галузях: конституційного права, військового права, екологічного права, податкового права; дослідження проблематики юридичного обов'язку у сфері приватного права, зокрема цивільного та сімейного права. Також у першому розділі систематизовано підстави класифікації юридичних обов'язків.

Надано визначення юридичного обов'язку як однієї з форм правового впливу, що спрямована на забезпечення виконання норм права через встановлення певних приписів, які є обов'язковими для дотримання та орієнтовані на свідоме виконання.

У другому розділі розкрито механізм формування юридичного обов'язку. З позиції історичного підходу систематизовано політико-правові ідеї, щодо формування інституту юридичного обов'язку та способи їх нормативного втілення. Генезис формування обов'язків людини представлено через хронологічний порядок розвитку соціальної організації людства.

Механізм формування юридичного обов'язку представлено як складну системну структуру, що охоплює правові норми, юридичні факти, акти правозастосування та інструменти контролю за їх реалізацією. Доведено, що ґрунтовне розуміння принципів і особливостей функціонування цього механізму є ключовим для подальшого удосконалення правової системи і покращення її спроможності ефективно забезпечувати захист правових інтересів.

В ході проведеного порівняльно-правового аналізу юридичних обов'язків громадян у законодавстві інших держав, конституційні обов'язки в інших державах охарактеризовано як вимоги, закріплені в положеннях основного закону, які держава висуває до своїх громадян та інших осіб, що перебувають на її території.

Третій розділ роботи присвячений правовому механізму реалізації юридичного обов'язку. Акцентовано увагу на дослідження юридичних обов'язків у ключових сферах суспільного життя (військовий обов'язок, обов'язок у сфері освіти та виховання, екологічні обов'язки, обов'язок громадян щодо сплати податків) адже безпека є запорукою існування як окремої людини так і держави в цілому, освіта та виховання виступають орієнтирами майбутнього, економічна стабільність є визначальним показником добробуту держави.

Доведено, що важливою умовою національної безпеки України є військовий обов'язок, а його реалізація виступає складовою забезпечення обороноздатності держави. На основі аналізу національного законодавства, зроблено висновок, що сьогодні в законодавстві не існує легального визначення військового обов'язку, який у правовій доктрині визначається як встановлений законом обов'язок громадян

нести військову службу у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до законодавства.

Надано рекомендації щодо ключових обов'язків держави у сфері освіти: створення безпечного середовища для навчання; забезпечення безперервного освітнього процесу; забезпечення психологічної підтримки всіх учасників освітнього життя; відновлення інфраструктури закладів освіти; реформування системи освіти на всіх її рівнях.

Екологічний обов'язок представлено як поняття, що відображає юридично закріплену відповідальність суб'єктів за збереження навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів. Особливу групу створюють юридичні обов'язки громадян в екологічній сфері, які характерні під час введення режиму надзвичайного стану, у разі оголошення місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації.

Юридичні обов'язки у податковій сфері визнано необхідним компонентом соціальної життєдіяльності кожної людини і складовою системи гарантій правопорядку в державі.

Механізм реалізації юридичного обов'язку громадянина охарактеризовано як ключовий елемент правової системи, що забезпечує стабільність, правопорядок і виконання вимог законодавства. Доведено, що добровільність виконання юридичних обов'язків є одним із найважливіших показників ефективності правової системи. У суспільстві з високим рівнем правової культури громадяни не лише знають свої обов'язки, а й готові їх виконувати без примусу, на основі внутрішньої мотивації.

Визначено фактори, що впливають на ефективність реалізації юридичних обов'язків громадянина: якісне нормативне правове регулювання та ефективне законодавство; рівень правосвідомості та правової культури особи, а також моральні, психологічні, політичні установки та світогляд індивіда; система правового виховання; патріотичне виховання; правове інформування особистості; правова самоосвіта; правова освіта і популяризація правових знань серед населення держави.

По закінченні доповіді дисертанта, присутніми було поставлено ряд запитань.

ДЕНИСОВА А.В., доктор юридичних наук, професор: Шановна Любов Олександрівно! Ви стверджуєте, про важливість свідомого ставлення громадян до виконання юридичних обов'язків, чи використовували Ви у дослідженні соціологічні данні, для підкріплення такого висновку?

ГАМАНЮК Л.О.: Дякую за запитання. Так, в ході дослідження опрацьовано результати соціологічних опитувань проведених соціологічною службою Центру Разумкова щодо питань пов'язаних з мобілізацією, міжнародною дослідницькою компанією Ipsos, британською міжнародною, незалежною інтернет-компанією з

досліджень ринку та аналізу даних YouGov, які відображено на офіційних веб сайтах, або на сайтах інформаційно-аналітичних центрів.

ВОЛОШАНІВСЬКА Т.В., доктор юридичних наук, доцент: Шановна Любов Олександрівно! Чи розглядали Ви у дисертаційному дослідженні правові позиції Конституційного Суду України щодо юридичних обов'язків громадян?

ГАМАНЮК Л.О.: Дякую за запитання. Так, аналіз практики діяльності Конституційного Суду України свідчить про наступне: органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, сформовано правові позиції, які стосуються реалізації конституційних обов'язків, таких як захист Вітчизни та проходження військової служби, сплата податків і зборів, додержання Конституції та законів України. Так, наприклад у своїх рішеннях Конституційний Суд України неодноразово вказував, що держава повинна надавати громадянам України, які захищають Вітчизну та членам їхніх сімей особливий статус та забезпечувати додаткові гарантії соціального захисту високого рівня як під час проходження служби, так і після її закінчення. Щодо юридичного обов'язку у сфері освіти та виховання, Конституційний Суд України підкреслює, що повна загальна середня освіта в Україні є обов'язковою і цим конституційний приписом на державу покладено позитивний обов'язок здійснювати відповідальну державну політику у сфері освіти. Щодо обов'язку сплати податків, Конституційний Суд України зазначає, що у разі якщо законодавче регулювання запроваджує нові вимоги, що погіршуватимуть правове становище певного кола осіб, законодавець повинен передбачити достатній перехідний період (розумний часовий проміжок) із моменту опублікування закону до набрання ним чинності (початку його застосування), протягом якого заінтересовані особи мали б можливість підготуватися до виконання вимог, установлених новим законодавчим регулювання. Тобто, законодавець повинен забезпечити належний баланс між частими змінами законодавства та стабільністю податкових норм для платників податків.

МАГНОВСЬКИЙ І.Й., доктор юридичних наук, професор: Шановна Любов Олександрівно! Які основні напрямки вдосконалення ефективності виконання військового обов'язку громадянами України визначено у представленому дослідженні?

ГАМАНЮК Л.О.: Дякую за запитання. Так, до основних напрямків вдосконалення ефективності виконання військового обов'язку громадянами України відносно наступні заходи: по-перше, це проведення просвітницьких заходів з метою підвищення рівня обізнаності громадян про їхні обов'язки та права в контексті військової служби. Адже саме правова освіченість сприятиме розумінню громадянином, що не за страх, а за совість, мають виконуватися вимоги законодавчих та нормативно-правових актів; по-друге, удосконалення, система патріотичного виховання громадян з метою формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї патріотизму, поваги до культурних

цінностей українського народу; по-третє, це вдосконалення на законодавчому рівні процедури мобілізації та демобілізації з урахування сучасних викликів, вирішення юридичних колізій та подолання існуючих прогалин у законодавстві; по-четверте, це закріплення та покращення соціальних гарантій на законодавчому рівні, які мають передбачати забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей якісним житлом, медичною допомогою, достойною оплатою праці, що сприятиме підвищенню їх мотивації; по-п'яте, це подальша цифровізація процесів пов'язаних з виконанням військового обов'язку. Наприклад, такі нововведення як запровадження електронного реєстру військовозобов'язаних та електронний кабінет військовозобов'язаних, сприяють удосконаленню системи обробки та використання даних у державних реєстрах для військового обліку.

Впровадження сучасних технологій для обліку призовників, резервістів та автоматизації процедур спрямована на зменшення бюрократичних перешкод. Саме тому у дисертації ми й висвітлювати такі основні напрямки вдосконалення виконання військового обов'язку громадянами України. Дякую.

КОРНІЄНКО М.В., доктор юридичних наук, професор: Шановна Любов Олександрівно! Які основні позиції та наукові підходи наявні в вітчизняній правовій науці щодо розуміння дефініції юридичний обов'язок?

ГАМАНЮК Л.О.: Дякую за запитання. У дисертації ми відзначаємо такі основні напрямки досліджень інституту юридичного обов'язку:

- дослідження проблематики інституту юридичного обов'язку в контексті загальнотеоретичної юриспруденції, що зумовлено необхідністю аналізу його сутності, змісту, функцій у правовій системі (В. Котюк, Н. Крестовська, Л. Матвєєва, О. Петришин, Т. Повович, П. Рабінович, Д. Сирота, Р. Тополевський, Н. Федіна, М. Хавронюк, М. Цвік, О. Черновол, Л. Шестопалова, І. Юрчак, та інші);

- дослідження проблематики юридичного обов'язку у сфері публічного права, зокрема: у галузі конституційного права (О. Білоскурська, Н. Градецька, С. Греца, В. Кобрин, Л. Летнянчин, Н. Петрецька, В. Погорілко, М. Савчин та інші); у галузі військового права (А. Баран, П. Богуцький, С. Вандьо, І. Корж, В. Паламарчук, Ю. Поніматченко, Д. Риндич, С. Скуріхін, Л. Ярмол та інші); у галузі екологічного права (У. Бек, А. Гетьман, О. Зигрій, С. Крамарчук, Е. Кондур, С. Тагієв, О. Шинкарьов, М. Шульга, та інші); у галузі податкового права (П. Дуравкін, А. Гришук, І. Проць та інші);

- дослідження проблематики юридичного обов'язку у сфері приватного права, зокрема цивільного та сімейного права (Н. Голубєва, Ю. Завгородня, К. Кацюба, М. Конюхова, Б. Левківській, С. Лов'як, В. Мазур, В. Мироненко, О. Резвова, Л. Савченко та інші).

ЯНЧУК Н.Д., кандидат юридичних наук, доцент: Шановна Любов Олександрівно! У своєму виступі Ви відмітили, що Вами запропоновано авторський

підхід до класифікації обов'язків в контексті поколінь прав людини. Охарактеризуйте детальніше в чому особливість такої класифікації?

ГАМАНЮК Л.О.: Дякую за запитання. Сучасний підхід до класифікації юридичних обов'язків мною здійснено через теорію поколінь прав і свобод людини відповідно до їхнього історичного розвитку на підставі цього виділено покоління прав обов'язків людини і громадянина, які можуть бути представлені наступним чином: перше покоління обов'язків людини та громадянина (друга половина XVIII – початок XX століття), включає обов'язки зумовлені переважно публічними інтересами (захист/оборона держави, військовий обов'язок); *друге покоління обов'язків людини і громадянина* (друга половина XX ст.), характеризується появою обов'язків, зумовлених індивідуальними інтересами, зі збереженням пріоритету обов'язків перед державою; *третє покоління обов'язків людини і громадянина* (кінець XX ст. до сьогодення) відрізняється формалізацією нових обов'язків, зумовлених індивідуальними інтересами, та їх пріоритетом. Дякую.

БАЛТАДЖИ П.М., кандидат юридичних наук, доцент: Шановна Любов Олександрівно! Підтримуючи Вашу позицію, щодо ролі обов'язків у сфері освіти і виховання, хотілось би почути більш розгорнуту відповідь щодо реальності належного виконання обов'язків батьків в умовах воєнного стану?

ГАМАНЮК Л.О.: Дякую за запитання.

Проведене дослідження юридичних обов'язків у сфері освіти і виховання в контексті існуючих викликів, дає підстави зробити висновок, щодо об'єктивних факторів впливу на реалізацію юридичних обов'язків. Зокрема війна суттєво ускладнила реалізацію обов'язків батьків (осіб, що їх замінюють) в першу чергу у сфері освіти. Крім того, мова йде і про реальну неготовність держави забезпечувати і гарантувати право на освіту в умовах війни (відсутність законодавчої бази, інфраструктурного забезпечення, інституційних механізмів, компетентностей науково-педагогічних працівників тощо); про емоційно-психологічне та навіть фізичне навантаження, що ускладнило реалізацію обов'язків покладених на батьків (осіб, що їх замінюють) та дітей. Даний висновок дає підстави говорити, про важливість взаємної підтримки та взаємодії держави, соціальних інститутів та особи.

Після відповідей на запитання слово було надано науковому керівнику доктору юридичних наук, професору Матвеевій Л.Г., яка дала оцінку дисертанту: Гаманюк Любов Олександрівна, працюючи над дисертацією, зарекомендувала себе як талановита і цілеспрямована дослідниця. Любов Олександрівна володіє глибокими знаннями з обраної спеціальності, методикою наукових досліджень, вільно володіє українською мовою.

Чинником досягнення результатів дисертаційного дослідження було також те, що аспірантка має аналітичний склад розуму, вміє чітко висловлювати свої думки,

обґрунтовуючи власну позицію, володіє навичками роботи з інформаційними базами даних.

Гаманюк Любов Олександрівна відповідальна, дисциплінована, має високу працездатність і прагнення до самовдосконалення. Активно бере участь у науковому житті кафедри. Любов Олександрівна є кваліфікованим фахівцем і має всі необхідні якості для успішного проведення дисертаційного дослідження. Аналіз дисертації, а також роботи над дисертацією та освітньою програмою дозволяє зробити висновок, що Гаманюк Любов Олександрівна фахово провела дослідження, що є завершеною працею, яка має важливе значення для вітчизняної правничої науки, а її авторка готова до атестації здобувачки ступеня доктора філософії.

Під час наукової дискусії учасниками публічної презентації надано свої думки і міркування, щодо представленого на розгляд дослідження.

ВОЛОШАНІВСЬКА Т. В, доктор юридичних наук, доцент: Любов Гаманюк виходить на захист, маючи гарну роботу. Тема дисертації є актуальною як зараз, так і не втратить своєї актуальності і в мирний час. Хочу подякувати Вам, що незважаючи на складні події в державі, наука продовжує розвиватися, а здобувачі працюють над науковими дослідженнями та виходять на захист. Підтримую роботу та бажаю Вам успіхів.

ДЕНИСОВА А.В., доктор юридичних наук, професор: Робота дійсно залишає позитивне враження, є вкрай актуальною, своєчасною, самостійною, теоретично та практично значущою, але вважаю що було б доцільно додати до роботи не тільки соціологічні дослідження провідних аналітичних центрів, а і провести власне соціологічне дослідження. Я вам бажаю успіху

ЯНЧУК Н.Д., кандидат юридичних наук, доцент: Цікава доповідь, Ви гідно трималися. На сьогодні в умовах воєнного стану питання виконання юридичних обов'язків набуває своєї виключної актуальності, має перспективи і для майбутніх поглиблених наукових пошуків. Звертаю увагу на те, що питання про нормативне закріплення юридичного обов'язку у законодавстві зарубіжних країн, доцільніше розглядати у другому розділу, який присвячено саме механізму формування юридичного обов'язку.

МИРЗА С.С., кандидат юридичних наук, доцент: Шановна здобувачка, обрана Вами тема є актуальною, адже суспільство і світ постійно змінюються. Тема набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, адже питання виконання юридичних обов'язків набувають нових форм і змісту.

БАЛТАДЖИ П.М., кандидат юридичних наук, доцент: Хочу відзначити системний підхід до наукового дослідження починаючи від вибору теми, формулювання завдань і опрацювання основних положень, до акцентуації окремих питань відповідно до умов часу. Тема може мати розвиток та напрями додаткових досліджень у подальшому. Впевнена в успішному захисті роботи.

МАГНОВСЬКИЙ І.О., доктор юридичних наук, професор: Любов Олександрівна, сьогоднішній день є одним з основних етапів по проходженню атестації Вашої роботи. Дослідження є завершеним і готовим для подальшої атестації. Підтримую Вас і бажаю успіху!

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на тему «Інститут юридичного обов'язку громадянина: механізм формування та реалізації», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Юридичний обов'язок є важливим елементом регулятивного механізму права, який визначає поведінкові моделі суб'єктів правовідносин, забезпечуючи стабільність і передбачуваність соціальних взаємодій. Дослідження інституту обов'язку дозволяє поглибити розуміння природи права та його ролі у впорядкуванні суспільних відносин.

Незважаючи на значущість і практичну цінність питання юридичного обов'язку, у науковому дискурсі залишаються нерозв'язані завдання як теоретичного, так і прикладного спрямування. Особливо це стосується механізмів реалізації юридичних обов'язків громадян, що підкреслює необхідність глибокого аналізу питання у межах вітчизняної правової доктрини.

Юридичні обов'язки виступають необхідним елементом забезпечення взаємодії держави, права та особистості. Реалізація юридичного обов'язку є запорукою збалансованої правової системи, ефективного регулювання, стійкого правопорядку та відповідно належного функціонування суспільного життя в цілому. Юридичні обов'язки є невід'ємною складовою правового статусу людини та громадянина. Вони не лише визначають правила поведінки, що мають обов'язковий характер та є корисними для суспільного благополуччя, але й визначають ключові принципи взаємодії держави та індивіда.

У межах правового статусу юридичні обов'язки виконують забезпечувальну функцію, адже реалізація прав одних осіб можлива лише за умови виконання відповідних юридичних обов'язків іншими. Зміст юридичних обов'язків не обов'язково є прямо пропорційним змісту суб'єктивних прав особи.

Основна мета інституту юридичних обов'язків полягає у забезпеченні суспільних інтересів у цілому з урахуванням інтересів окремої особи. Якість виконання покладених на особу обов'язків перед суспільством і державою є ознакою рівня правової свідомості особи і суспільства. У контексті кризи демократичної, правової держави в Україні, юридичні обов'язки зберігають свою суттєву відмінність від прав, тому не ототожнюються з ними. З позиції теоретико-правового аналізу, питання юридичних обов'язків найчастіше розглядаються крізь призму вивчення прав людини. Водночас важливо пам'ятати, що права людини, як невід'ємні – наприклад, право на життя чи користування природними ресурсами – не є безмежними. Права людини повинні перебувати в правовому балансі з певними обов'язками.

Тема прав і обов'язків людини займає ключове місце в юридичній науці, виступає предметом наукових досліджень, політичних дискусій і практичних

рекомендацій. Сучасний контекст питання прав і обов'язків відкриває нові аспекти, які потребують глибокого наукового аналізу та розробки практичних рекомендацій для їх вирішення.

Основна увага дослідників, як правило, приділяється питанню прав, їх реалізації, забезпеченню та захисту. Разом з тим, окремого акценту потребує механізм формування та реалізації інститут юридичного обов'язку, через призму соціально-історичних факторів.

Враховуючи вище зазначене та з урахуванням сучасних умов воєнного стану, тема інституту юридичного обов'язку набуває актуальності та потребує нового наукового осмислення. Пропонується дослідити реалізацію юридичних обов'язків в умовах зміни законодавства, переоцінки цінностей та пріоритетів, реформування інституційної системи держави.

Увагу буде акцентовано на дослідження юридичних обов'язків у ключових сферах суспільного життя, адже безпека є запорукою існування як окремої людини так і держави в цілому, освіта та виховання виступають орієнтирами майбутнього, економічна стабільність є визначальним показником добробуту держави.

З'ясовуючи сутність інституту юридичних обов'язків у дисертаційній роботі широко використані праці мислителів і філософів: Марка Тулія Цицерона, Аврелія Августина, Томи Аквінського, Томаса Гоббса, Гуго Гроція, Бенедикта Спінози, Самуеля фон Пуфендорфа, Джона Локка, Шарль-Луї де Монтеск'є, Жан-Жака Руссо, Іммануїла Канта, Георга Гегеля та інших.

Інститут юридичного обов'язку представлено в загальнотеоретичних та галузевих дослідженнях. Вивченню різних аспектів юридичного обов'язку присвячені праці таких вчених як: А. Баран, У. Бек, О. Беспалова, О. Білоскурська, П. Богуцький, В. Галас, Н. Градецька, С. Греца, А. Гришук, П. Дуравкін, В. Кобрин, М. Козюбра, А. Колодій, І. Корж, Е. Кондур, В. Котюк, Н. Крестовська, Л. Летнянчин, С. Малишко, Л. Матвєєва, Л. Медвідь, Ю. Оборотов, Н. Оніщенко, В. Паламарчук, Т. Попович, І. Проць, П. Рабінович, Д. Риндич, М. Савчин, Д. Сирота, С. Скуріхін, С. Тагієв, Ю. Телеп, О. Черновол, В. Шаповал, Л. Шестопалова, О. Шинкарьов, І. Юрчак, Л. Ярмол.

Попри наявність значної кількості наукових праць, які присвячені аналізу юридичних обов'язків у різних сферах суспільного життя, на сьогодні у вітчизняній науці відсутні комплексні дослідження щодо механізму формування та реалізації юридичних обов'язків в сучасних умовах (в умовах воєнного стану).

Переважає більшість наукових досліджень носить галузевий характер, де теоретичні аспекти інституту юридичного обов'язку висвітлені фрагментарно. Між тим назріла необхідність наукового теоретичного узагальнення інституту юридичного обов'язку громадянина у сучасному суспільстві.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена також необхідністю зміни підходів до мотивів реалізації юридичних обов'язків. Перегляду потребує державна

парадигма, щодо ролі освіти, виховання, свідомості, переконання та установок, як факторів, що впливають на реалізацію юридичних обов'язків.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках наукових досліджень Одеського державного університету внутрішніх справ у контексті теми «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0123U103538), а також плану науково-дослідницької роботи кафедри загальноправових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ – «Забезпечення прав і свобод особи в умовах транзитивного суспільства: сучасний вимір» на 2023-2026 рр. державний реєстраційний номер 0123U103760. Тему дисертації затверджено Вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ 28 жовтня 2021 р. (протокол № 3).

Мета і завдання дослідження. Відповідно до теми дисертації, метою є виявлення закономірностей та особливостей механізму формування та реалізації юридичного обов'язку громадянина в сучасних умовах.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- розкрити сучасний стан дослідження інституту юридичного обов'язку;
- систематизувати підстави та підходи класифікації юридичних обов'язків;
- охарактеризувати генезис формування інституту юридичного обов'язку;
- визначити способи формування юридичних обов'язків громадянина;
- здійснити порівняльно-правовий аналіз юридичних обов'язків громадян у законодавстві зарубіжних держав;
- з'ясувати основи правового регулювання та практику реалізації військового обов'язку громадян України;
- визначити роль, значення та особливості юридичних обов'язків у сфері освіти та виховання;
- здійснити порівняльно-правовий аналіз екологічних обов'язків громадян;
- з'ясувати суть та значення юридичного обов'язку громадян щодо сплати податків;
- визначити фактори удосконалення механізму реалізації юридичних обов'язків;

Об'єкт дослідження – інститут юридичного обов'язку громадянина.

Предмет дослідження – механізм формування та реалізації юридичних обов'язків громадянина.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить комплексний підхід, який передбачає використання загальних, загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціально-юридичних методів пізнання інституту юридичного обов'язку громадянина у вітчизняній правовій доктрині, міжнародному праві, зарубіжному законодавстві, національному законодавстві та юридичній практиці.

В основу роботи покладено ціннісно-нормативне праворозуміння, що означає дослідження інституту юридичного обов'язку громадянина крізь призму цінностей права, зокрема, прав людини (розділ 2, розділ 3).

Діалектичний підхід дозволив визначити особливості та зумовленість забезпечення реалізації юридичного обов'язку громадянина сучасними суспільними процесами та виявити зв'язки реалізації юридичного обов'язку громадянина з іншими правовими явищами (розділ 1, розділ 2, розділ 3).

Значну роль в осмисленні інституту юридичного обов'язку, механізму його формування та реалізації відіграло звернення до методів галузевих юридичних наук, зважаючи на те, що предмет дослідження охоплюється як теорією права, так і галузевими юридичними науками (підрозділи 1.2, 2.1, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4).

Соціологічний метод було використано для дослідження впливу соціальних процесів на формування, розвиток, зміни та трансформацію змісту юридичного обов'язку громадянина, а також впливу надзвичайних обставин на суспільні процеси (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3).

Конкретно-соціологічні дослідження дозволили з'ясувати та проаналізувати ставлення громадян до юридичних (військового) обов'язків, до сучасних змін у правовій реальності, до публічної влади та сучасних соціальних процесів (розділ 3).

Історично-правовий та порівняльно-історичний методи використано для виявлення загальних закономірностей та особливостей становлення та розвитку інституту юридичного обов'язку громадянина (підрозділи 1.1, 2.3).

Формально-юридичний (догматичний) метод застосовано для пізнання конкретного змісту юридичного обов'язку та його смислового значення. За допомогою порівняльно-правового методу виявлено різноманіття форм закріплення юридичного обов'язку у законодавстві зарубіжних країн (розділ 1, розділ 2, розділ 3, висновки).

Метод теоретичного узагальнення надав змогу виокремити наявні в правовій літературі наукові уявлення про зміст юридичного обов'язку (підрозділи 1.2, 2.1, 2.1.).

Дескриптивний метод дозволив сформулювати висновки щодо особливостей механізму формування та реалізації юридичного обов'язку в умовах воєнного стану, простежити особливості зміни дефініції «юридичний обов'язок» (підрозділ 1.1, 1.2.).

Використання зазначених методів у поєднанні з науковими принципами історизму, всебічності дослідження, об'єктивності, плюралізму, науковості та обґрунтованості забезпечили комплексний аналіз механізму формування та реалізації юридичного обов'язку в умовах воєнного стану.

Нормативно-правовою основою дисертаційного дослідження є Конституція та законодавство України, міжнародні правові акти, законодавство інших країн, законопроектні матеріали.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять дані соціологічних і статистичних досліджень проведених провідними аналітичними центрами України, матеріали засобів масової інформації та інтернет ресурсів, довідкові видання.

Теоретичні висновки дослідження ґрунтуються на результатах аналізу галузевого нормативно-правового матеріалу: конституційного, кримінального, адміністративного, цивільного, екологічного, податкового, військового права та інші.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація стала першим загальнотеоретичним дослідженням реалізації юридичних обов'язків громадян в сучасних умовах.

Елементи наукової новизни виражено у таких положеннях та висновках:

уперше:

виокремлено напрями сучасних наукових досліджень інституту юридичного обов'язку громадянина: 1) дослідження проблематики інституту юридичного обов'язку в контексті загальнотеоретичної юриспруденції; 2) дослідження проблематики юридичного обов'язку у сфері публічного права (конституційного права, військового права, екологічного права, податкового права); 3) дослідження проблематики юридичного обов'язку у сфері приватного права (цивільного та сімейного права);

запропоновано підхід до класифікації юридичних обов'язків через теорію поколінь прав і свобод людини, відповідно до їхнього історичного розвитку: перше покоління обов'язків людини та громадянина (друга половина XVIII – початок XX століття), включає обов'язки, зумовлені переважно публічними інтересами (захист/оборона держави, військовій обов'язок); друге покоління обов'язків людини і громадянина (друга половина XX століття), характеризується появою обов'язків, зумовлених індивідуальними інтересами, з збереженням пріоритету обов'язків перед державою; третє покоління обов'язків людини і громадянина (кінець XX століття до сьогодення) відрізняється формалізацією нових обов'язків, зумовлених індивідуальними інтересами, та їх пріоритетом;

представлено механізм формування та реалізації юридичних обов'язків через призму соціально-історичних факторів;

визначено фактори впливу на ефективність механізму реалізації юридичних обов'язків: якісне нормативне правове регулювання та ефективне законодавство; рівень правосвідомості та правової культури особи; моральні-психологічні настанови індивіда; дієвість національної системи правового та патріотичного виховання; правова освіта та правова самоосвіта; правове інформування особистості і популяризація правових знань серед населення;

удосконалено:

знання про інститут юридичного обов'язку, який представлено через призму соціально-історичних факторів, що визначають його формування та реалізацію;

з позиції історичного підходу систематизовано політико-правові ідеї, щодо формування інституту юридичного обов'язку та способи їх нормативного впровадження;

доведено, що в умовах повномасштабного вторгнення в Україну, особливого значення набуває проблематика виконання юридичних обов'язків, зокрема у сфері публічного права;

з урахуванням зазначених тенденцій сформульовано авторську дефініцію «юридичний обов'язок», який розуміється як одна із форм правового впливу, що спрямована на забезпечення виконання норм права через встановлення певних приписів, які є обов'язковими для дотримання та орієнтовані на свідоме виконання;

набули подальшого розвитку:

ідея про роль юридичного обов'язку у процесі демократичного розвитку суспільства, зокрема, доведено, що якість реалізації юридичного обов'язку може виступати маркером правової свідомості суспільства і авторитету держави в суспільстві;

знання про конституційні обов'язки в інших державах, під якими розуміються вимоги, визначені державою в положеннях основного закону, відносно громадян держави та інших осіб, що перебувають на її території. Юридичні обов'язки відображають відповідальність громадян перед державою, що необхідно для забезпечення належного функціонування суспільної системи;

характеристика системи юридичних обов'язків у сучасних державах, які закріплені у конституціях та правових актах держав, до яких віднесено: 1) *фундаментальні* (основоположні) обов'язки громадян: дотримання вимог чинного законодавства, виконання обов'язку з захисту Вітчизни, турбота про стан навколишнього природного середовища, своєчасна сплата податків, збереження культурної спадщини, отримання освіти, обов'язок батьків забезпечувати належний догляд і виховання дітей; 2) *додаткові обов'язки* які мають поодинокі закріплення у законодавстві інших країн: обов'язок працювати; обов'язок працювати в екстрених ситуаціях, обов'язки пов'язані із приватною власністю; 3) *унікальні у світовому масштабі обов'язки громадян*: додаткові обов'язки у надзвичайних ситуаціях; охорона та захист державної (громадської) власності; обов'язки, пов'язані зі здоров'ям; політичні обов'язки; обов'язок здійснювати планування народжуваності; обов'язок збереження та дотримання благородних ідеалів, які надихають на національну боротьбу за свободу та інші.

Практичне значення результатів дослідження. Положення і висновки проведеного дослідження можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – для подальшого розроблення методологічних, теоретичних, практичних питань інституту юридичного обов'язку, основ правового статусу особи;

правотворчій сфері – для удосконалення правових механізмів формування юридичних обов'язків з урахуванням актуальних потреб суспільства;

правозастосовній діяльності – для удосконалення практики реалізації юридичних обов’язків людини і громадянина;

викладацькій діяльності – під час викладання навчальних дисциплін «Теорія держави і права», «Конституційне право України», «Державознавство», «Екологічне право», «Податкове право», «Військове право».

Апробація результатів дисертації. Сформульовані у роботі основні положення, а також висновки апробовано на таких наукових заходах: Всеукраїнській науковій конференції, яка присвячена пам’яті професора Олександра Костянтиновича Вишнякова «Правові проблеми цивілізаційного вибору України» (м. Одеса, 6 листопада 2015 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет конференції «Стан та перспективи розвитку адміністративного права України» (м. Одеса, 22 жовтня 2021 р.); науково-практичних круглих столах «Людина має право: соціально-гуманітарний дискурс у контексті реформаційних процесів в Україні» (м. Одеса, 18 листопада 2021 р.) та «Конституція України як Основний Закон держави і громадянського суспільства» (м. Одеса, 24 червня 2022 р.); XIV Всеукраїнській науковій конференції молодих учених «Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку в контексті євроінтеграції» (м. Одеса, 10 грудня 2021 р.); XIV Всеукраїнській науковій конференції молодих учених «Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку в контексті євроінтеграції» (м. Одеса, 09 грудня 2022 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладено у 11 наукових публікаціях, 5 з яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 6 у тезах доповідей на міжнародних і національних науково-практичних конференціях. Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження.

Особистий внесок. Усі результати дисертаційного дослідження, які подані до захисту, одержані автором самостійно. Формулювання і вирішення наукових завдань здійснено самостійно. У науковій публікації, здійсненій у співавторстві, особистий внесок полягав у визначенні особливостей юридичного обов’язку в умовах воєнного стану.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із анотації, вступу, трьох розділів, що поділені на десять підрозділів, висновку, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 231 сторінка, із них основного тексту 180 сторінок, список використаних джерел містить 254 найменування і розміщений на 26 сторінках, додатки становлять 7 сторінок.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ:

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Гаманюк Л. О. Юридичний та конституційний обов'язок в українському праві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 67. С. 248-254.
2. Гаманюк Л. О. Особливості юридичного обов'язку у військовому праві. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2015. №3 (99). Ч.2. С. 187-192.
3. Матвєєва Л., Гаманюк Л. Юридичні обов'язки громадян під час дії воєнного стану: теоретико-правовий аспект. *«Інтернаука». Серія: «Юридичні науки» : Міжнародний науковий журнал*. 2024. № 6 (76). С. 113-119.
4. Гаманюк Л. О. Екологічні обов'язки громадян у національному праві та праві держав Європейського Союзу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 3 (56). С. 3-7.
5. Гаманюк Л.О. Особливості юридичного обов'язку громадян у податковій сфері. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 84. Ч. 1. С. 24-28.

Наукові публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Гаманюк Л. О. Особливості юридичного обов'язку у праві Європейського Союзу. *Правові проблеми цивілізаційного вибору України: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої пам'яті професора Олександра Костянтиновича Вишнякова (м. Одеса, 6 листопада 2015 р.)*. Одеса: Фенікс, 2015. С. 204-207.
2. Гаманюк Л. О. Актуалізація юридичного обов'язку в адміністративному праві. Стан та перспективи розвитку адміністративного права України: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет конференції (м. Одеса, 22 жовтня 2021 р.). Одеса: ОДУВС. 2021. С. 32-34.
3. Гаманюк Л. О. Конституційний та юридичний обов'язок в українському праві. *Людина має право: соціально-гуманітарний дискурс у контексті реформаційних процесів в Україні: матеріали круглого столу* (м. Одеса, 18 листопада 2021 р.). Одеса: ОДУВС. 2021. С. 51-54.
4. Гаманюк Л. О. Взаємозв'язок суб'єктивних прав та юридичних обов'язків людини у сучасному світі. *Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку в контексті євроінтеграції: матеріали XIV Всеукраїнської наукової конференції молодих учених* (м. Одеса, 10 грудня 2021 р.). Одеса: ОДУВС, 2021 С. 34-36.
5. Гаманюк Л. О. Механізм забезпечення виконання юридичного обов'язку щодо додержання Конституції України. *Конституція України як Основний Закон держави і громадянського суспільства: матеріали IV круглого столу, присвяченого Дню Конституції України* (м. Одеса, 24 червня 2022 р.). Одеса: ОДУВС, 2022. С. 6-9.

6. Гаманюк Л. О. Захист держави як обов'язок та складова професійної компетентності майбутнього офіцера. *Правова система держави: проблеми формування та перспективи розвитку в контексті євроінтеграції*: матеріали XV Всеукраїнської наукової конференції молодих учених (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.). Одеса: ОДУВС, 2022 С. 10-13.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана грамотно, з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення матеріалів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість і доступність їх сприйняття.

У результаті публічної презентації наукових результатів дисертації Гаманюк Любові Олександрівни і повноти публікації основних результатів дослідження

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Гаманюк Любов Олександрівни на тему: «Інститут юридичного обов'язку громадянина: механізм формування та реалізації».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Гаманюк Любов Олександрівни відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

3. Рекомендувати дисертацію Гаманюк Любов Олександрівни на тему: «Інститут юридичного обов'язку громадянина: механізм формування та реалізації» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Головуючий на засіданні
кафедри загальноправових дисциплін
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Одеського державного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Ігор МАГНОВСЬКИЙ